

אֵילַת הַלְּבָנָה
בֵּין סַתְרֵי מַגִּילַת רוֹת

אֵילַת הַלְּבָנָה בין סתרי מגילת רות

הרב משה מילר

מאנגלית:

יוחנן סלייטר

Moshe Miller

Rising Moon

Unraveling the Book of Ruth

אֵילַת הַלְבָנָה: בין סתרי מגילת רות

© כל הזכויות שמורות למשה מילר, 2021

עורך אחראי: ראובן ציגלר

עריכת לשון: אפרת גרוס

עיצוב ועימוד: אסתר באר

עיצוב העטיפה: דניאל גרלביץ'

תמונת העטיפה: Batnadviv HaKarmi, *Rising Moon*, oil on canvas, 2014

ספרי מגיד, הוצאת קורן

ת"ד 4044 ירושלים 9104001

טל': 02-6330530 פקס: 02-6330534

www.maggidbooks.com

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לאחסן במאגר מידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או בכל אמצעי אלקטרוני, אופטי, מכני, או אחר כל חלק שהוא מן החומר שבספר זה. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מהמוציא לאור.

מסת"ב 978-965-526-294-0 ISBN

נדפס בישראל 2021 Printed in Israel

לע"נ

אבי מורי

צבי אריה בן חיים יעקב ע"ה

ואמי מורתי

לאה בת ברוך ע"ה הכ"מ

על שהבינו אותי הבנה כה עמוקה
ואפשרו לי ללכת בעקבות חלומותי,
ועל הדוגמה שנתנו לי באהבתם אשר עזרה לי להבין את רות

ברצוני להודות לאיתן ולגרטשן דוידסון,

ממשפחת דוידסון המפורסמת מדטרויט, מישיגן,

על תרומתם הנדיבה,

אשר הודות לה יוצאת לאור המהדורה העברית של הספר.

איתן, מן הראשונים לקרוא את הספר באנגלית,

התרשם עמוקות והחליט שיש להביא את בשורתו לקוראי העברית.

הוא לא רק נאה דרש,

אלא גם נאה דחף ויזם והביא את העניין לידי גמר.

התרגום מוקדש לע"נ אביו של איתן, האיש הנדיב

וועלוועל משה (וויליאם) בן רפאל ושרה דוידסון.

דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל חַי וְקַיִם... וַיְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵי וְאֵלֹהֵי
אֲבוֹתַי, לְמַלְאֵת פְּגִימַת הַלְבָנָה, וְלֹא יִהְיֶה בָּהּ שׁוֹם מְעוֹט.
וַיְהִי אוֹר הַלְבָנָה כְּאוֹר הַחֲמָה וּכְאוֹר שְׁבַעַת יָמֵי בְּרֵאשִׁית
כְּמוֹ שֶׁהִיְתָה קֶדֶם מְעוֹטָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית א, טז): "אֵת שְׁנֵי
הַמְּאֹרֹת הַגְּדֹלִים".

ברכת קידוש לבנה

תוכן העניינים

11 ..... אקדמות מילין

מערכה ראשונה

15 ..... אקדמה: פתיחה בת ארבע תיבות

35 ..... תמונה ראשונה

39 ..... אתנחתא א: על אוכל, מערכות יחסים ומלכות

49 ..... התמונה הראשונה ממשיכה

57 ..... תמונה שנייה

71 ..... אתנחתא ב: על האכזריות שבחסד

89 ..... התמונה השנייה – המשך

105 ..... תמונה שלישית

מערכה שנייה

117 ..... אקדמה: בדרכי שלי

129 ..... תמונה ראשונה

149 ..... אתנחתא: נשיקת המוות

159 ..... תמונה ראשונה – המשך

169 ..... תמונה שנייה

מערכה שלישית

183	אקדמה: "השקפה זו על החיים"
193	תמונה ראשונה
199	אתנחתא א: לקראת עצמאות
207	תמונה ראשונה ממשיכה
215	אתנחתא ב: זהות ואנוכיות
227	תמונה שנייה

מערכה רביעית

271	אקדמה: השמש בקנאת שחקיו
283	מעבר
285	תמונה ראשונה
301	אתנחתא: נס הייבום
311	תמונה ראשונה ממשיכה
333	תמונה שנייה
349	אחרית דבר

351	הערות
-----	-------

אקדמות מילין

נסיכה מסתורית חוֹנה טרגדיה איומה* ונודדת אל ארץ זרה. שם, בשולי החברה, מלקטת שיבולי עוני ושפלות, היא מוצאת אהבה והופכת להיות המלכה האם. בנוי כאגדה וצועד על פי המתווה המוכר, מבור תחתיות אל מרומי ארץ, סיפורה של רות הוא קלאסיקה אהובה בספרות העולמית. במשך מאות שנים בכל מרחבי תבל שאבו אינספור קוראים השראה מן הסיפור המרומם, הנוטע תקווה ומפיח אמונה בעתיד זוהר. רעיונותיו אוניברסליים: המסירות מביסה את המזל; הדבקות משתלמת; אהבה טהורה גוברת על דעה קדומה. חוף המבטחים בהישג ידינו, אם רק נאהב די.

אלא שמתחת לפנייה השלווים של אגדה קסומה זו, דולים עבורנו חז"ל רשת סבוכה של סודות העומדים ברומו של עולם. שורשיה של מגילת רות נטועים מאות שנים לפנייה, וענפיה משתרגים אל עבר עתיד לא נודע. ממעשה בראשית עצמו צועדת מגילת רות אל עבר ימות המשיח. אדם וקין, אברהם ולוט, סרום וגבעה, יהודה ותמר, שאול ויהונתן – כל אלו סבוכים יחד בסיפורה של רות. רק שמונים וחמישה פסוקים יש בספר הזה, אבל חז"ל מוצאים בו מפתח להבנת העבר ולכינון העתיד.

התלמוד והמדרשים מציעים קריאה ייחודית, מפתיעה לעיתים, של מגילת רות. נקודת המבט של חז"ל מקיפה וחובקת כול. דרשות חז"ל השונות, הפזורות לכל אורך הש"ס והמדרשים, עשויות להיראות

בלתי־קשורות זו לזו, כהערות נקודתיות בנושאים שונים. אבל ממעוף הציפור מתגלה חוליה מרכזית אחת החוזרת את כל אלו – תוך ניצול מרבי של כל ניב וביטוי, מילה וחילופה, דמיון ושוני במגילה – לרעיון אחד גדול.

מטרת החיבור הזה היא לזהות חוליה זו, ולהראות שהשלם עצום מסך חלקיו. פרשנים 'מפספסים' לעיתים את מראה היער מרוב העצים היפים. שבויים בקסמה של מילה חמקמקה או פסקה עמומה, הם מחמיצים את התמונה העולה מן ההקשר הרחב. הם מוותרים לעיתים על נקודת המבט הגבוהה שממנה נראים היטב גם העצים וגם היער. בפירוש זה נעצור אומנם להתפעל מיופיים של פרטים מסוימים, אבל נקודת המבט הכללית שלו תהיה פנורמית. התבוננות מסוג זה מופיעה בגמרא:

”בראש השנה כל באי העולם עוברים לפניו כבני מרון” – מאי “כבני מרון”? ריש לקיש אמר: כמעלות בית מרון [...] אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: וכולן נסקרין בסקירה אחת.
(ראש השנה יח, א)¹

כה צרות היו מעלות בית מרון, שרק אדם אחד היה יכול לעלות בהן בבת אחת (רש"י שם). כך דן הקב"ה כל אחד ואחד מבאי העולם, תוך שהוא סוקר את כולם בסקירה אחת. כל יחיד מקבל יחס אישי ואוהב, דין ייחודי לו ולנסיבות חייו, כשבאותו רגע ממש נמצאים כולם יחד בסקירת העל.

נקודת המבט שלנו אינה א־לוהית, אבל ראויה נקודת מבטו, יתברך, לשמש לנו דוגמא דוגמה בבואנו לבצע להציג הערכה. אין לנתק את הפרט מן הכלל; אין להבין את המילים מבלי להכיר את ההקשר שבו הן פועלות.

1 כל סימני הפיסוק וההדגשות בציטוטים מהסוג הזה, הם תוספות ואינם מופיעים במקור.

מערכה ראשונה

אקדמה: פתיחה בת ארבע תיבות

על שופטים ומלכים

משפט תמוה בן ארבע מילים פותח את מגילת רות:

וַיְהִי בִימֵי שְׁפֹט הַשְּׁפֹטִים.

ניסוח מוזר, כמעט מגוחך, שמלבד מסגרת זמן לא מוגדרת – נדמה שאינו תורם מאומה. ארבע מילים אלו, אף שנראות חסרות משמעות, הרי שלמעשה הן פתיח מלוטש, מדויק ומתומצת, המעמיד במקומם את כל היסודות הנדרשים להבנת המגילה.

הבה ננתח את רכיבי המשפט העמום הזה. ראשית, צמד המילים "שפוט השופטים" הוא מעגלי: ברור שהשופטים שפטו! וכי מה עוד יכולים הם לעשות? ושנית, עצם התיאור "ויהי בימי שפוט השופטים" לוקה בחסר, באשר הוא אינו מספק שום מידע היסטורי. אם נועד הוא למקם את סיפורה של רות בנקודה כלשהי על ציר הזמן, הרי שהוא נכשל במשימתו האחת והיחידה: אכן, הייתה בישראל תקופה שבה שופטים הנהיגו את ישראל, "תקופת השופטים", אבל היא התפרשה על פני קרוב לארבע מאות שנה! ובכן, האם סיפורה של רות אירע בתחילתן, בסופן, או מתישהו באמצען? ארבע המילים הללו אינן

מספקות לנו מידע על כך. למעשה, הדמות היחידה שהייתה יכולה לסייע לנו בזיהוי התקופה שבה התרחשו המאורעות המתוארים בה, מופיעה במגילה תחת שם ברזי. הגמרא מגלה לנו שבועז מן המגילה, הוא השופט אבצן מבית לחם המופיע בפרק יב של ספר שופטים. הצלכת נתונים עם ספר שופטים מגלה לנו אפוא מתי אירע הסיפור שלנו; אבל במגילה עצמה, כאמור, אין לזה אפילו רמז. במילים אחרות, למחבר הסיפור הזה, כך נראה, אין עניין מיוחד לספר לנו מתי הוא אירע.

המפתח להבנת פתיחה מסתורית זו טמון בדברי הגמרא על כך שהמחבר של מגילת רות הוא לא אחר משמואל הנביא. וזהו אינו ספרו היחיד:

שמואל כתב ספרו ושופטים ורות.

(בבא בתרא י"ד, א)

מתברר, אם כן, ששמואל הנביא חיבר טרילוגיה: מגילת רות, ספר שופטים והספר הנושא את שמו, שמואל.

הראשון בטרילוגיה, ספר שופטים, מתאר כצפוי את ההיסטוריה ואת מעשי הגבורה של השופטים. דבורה הנביאה, גדעון, שמשון הגיבור ועוד רבים היו מנהיגים מקומיים, כל אחד בנחלת שבטו, שאיחדו סביבם את עם ישראל למשך תקופה מסוימת. הספר מסתיים במילים "בַּיָּמִים הָהֵם אֵין מֶלֶךְ בְּיִשְׂרָאֵל, אִישׁ הִישֵׁר בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה", ואחריו מגיע ספר שמואל, שביסודו מספר על התחלת מלכות בישראל.

ספר שמואל נפתח בחורבן בית עלי, שסתם למעשה את הגולל על תקופת השופטים, ממשיך בדרישת העם למנות להם מלך, מינויו של שאול ותקופת שלטונו הטרגית, ופריחתו של דוד על חייו מלאי התהפוכות, ונחתם בהבטחה לנצחיות מלכות בית דוד. ספר שמואל אפוא הוא סיפור המעבר מתקופת השופטים לתקופת המלכים בישראל – המעבר מן הימים שבהם "אֵין מֶלֶךְ בְּיִשְׂרָאֵל, אִישׁ הִישֵׁר

אקדמה: פתיחה בת ארבע תיבות

בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה" (שופטים כא, כה), אל "בְּרִית עוֹלָם" (שמואל ב כג, ה) שכרת הקב"ה עם בית דוד.

הספר השלישי בטרילוגיה של שמואל הנביא, רות, הוא החוליה המחברת בין השניים האחרים. מטרת ספר זה היא לתאר את 'אמצעי התחבורה' של המעבר ובכך לכנות גשר בין השופטים והמלכים. למעשה, בספר ישנה הצהרה על מטרה זו בשני קצותיו, בפתיחה בפנייה אל השופטים – "וַיְהִי בִימֵי שְׁפֹט הַשְּׁפֹטִים", ובחתימה של הולדת המלך – "וַיֵּשֶׁב הַיֵּלֶד אֶת דָּוִד".

שמואל הנביא הוא היחיד אשר היה יכול לכתוב את מגילת רות, החוליה המחברת, לא רק בשל היותו מחבר 'טרילוגיית המעבר', אלא משום שהוא עצמו היה 'שחקן מרכזי' במעבר הזה. הוא השתתף בו וסייע בהוצאתו אל הפועל. כאחרון השופטים, הוא אשר משח את שני המלכים הראשונים בישראל¹, ולפי הגמרא הוא אפילו מָלַךְ עם שאול יחד בתחילת הדרך:

שנה אחת שָׁמַלְךְ שאול ושמואל.
(תמורה טו, א)

יתר על כן, על פי המדרש, הרקע האישי של שמואל הכשיר אותו לתפקיד חשוב זה. הוא נולד למשפחה בעלת מחויבות עמוקה לרעיון של מלכות – ציר מרכזי שסביבו האומה מתאחדת.¹ אלקנה, אביו של שמואל ומנהיג בזכות עצמו, הקדיש את חייו לכינון מרכז רוחני בשילה. לצורך כך היה נוהג לעלות לרגל לשילה, מקום המשכן, יתר על שלוש הפעמים בשנה שציוותה עליהן התורה.² המדרש מתאר תיאור מפורט של המערכה המוצלחת שלו לאיחוד העם סביב מקום קדוש, שעה שסבב את הארץ לאורכה ולרוחבה ועודד משפחות ללכת בעקבותיו.

1 המושג 'מלכות' הוא אחד הנושאים העיקריים בספר זה, והבנת עומקו תלך ותתבהר לאורך הספר. הגדרה צרה זו של מלכות, אינה אלא פתיחה לדין.

אלקנה היה עולה לשילה ארבע פעמים בשנה: שלש מן התורה, ואחת שקיבל עליו הוא בנדבה, שנאמר (שמואל א א, ג) "וְעָלָה הָאִישׁ הַהוּא מְעִירוֹ מִיָּמַיִם מִיָּמָה לְהִשְׁתַּחֲוֹת וְלִזְבַּח לַיהוָה צְבָאוֹת בְּשִׁלָּה". עלה אלקנה ואשתו ובניו ובני ביתו ואחיו ואחיותיו וכל קרוביו היו עולין עמו [...] וכשעולים עמו בדרך, היו לנין ברחובה של עיר [...] והיתה המדינה מְרַגֶּשֶׁת והיו שואלים להן "להיכן תלכו?", ואומרים להם "לכית האלהים שבשילה, שמשם תצא תורה ומעשים טובים! ואתם – למה לא תבואו עמנו ונלך ביחד?". מיד עיניהם משגרות דמעות ואומרים להם "נעלה עמכם!". וכן אמר להם עוד הפעם, עד שעלו עמו לשנה הבאה חמשה בתים, ולשנה האחרת עלו עמו עשרה בתים, ולשנה האחרת הרגישו כולם לעלות, והיו עולין עמו כמו ששים בתים. ובדרך שהיה עולה שנה זו, אינו עולה לשנה האחרת.

(אליהו רבה ח)

חנה, אמו של שמואל, הייתה אף היא בעלת מודעות עמוקה לצורך במלכות, ולתפקיד שעתידי למלא בנה בייסודה של זו. בתשלום הנדר שנדרה כשהתפללה לזכות בן, העלתה חנה את בנה למשכן להתחיל את חייו כמשרת האל. באותו מעמד, ושמואל עורנו ילד בן שלוש, נשאה חנה תפילת הודיה לבורא:

עֲלֵץ לְבִי בַּיהוָה רִמָּה קָרְנֵי בַּיהוָה.
(שמואל א ב, א)

בהתבסס על פסוק זה, מזוהה חנה בגמרא עם אחת משבע הנביאות שנתנבאו להם לישראל, באשר המילים "רמה קרני" אינן אלא נבואה:

"רַמָּה קָרְנֵי" ולא "רַמָּה פְּכֵי": דוד ושלמה שנמשחו בקרן – נמשכה מלכותן; שאול ויהוא שנמשחו בכף – לא נמשכה מלכותן.
(מגילה יד, א)

אקדמה: פתיחה בת ארבע תיבות

בשעה שהוכתר מלך בישראל, הוא נמשח בשמן. בנבואתה, תולה חנה את נצחיות המלכות בכלי אשר שימש למשיחת המלך. המלכים שאול ויהוא, אשר נמשחו ב"פך השמן", לא שרדה מלכותם, ואילו דוד ושלמה, שנמשחו ב"קרן השמן", נמשכה מלכותם.

כבר בשעה שהקדישה את בנה לה', נתנבאה חנה על עתידו. היא צפתה כבר אז שההישג הגדול שלו יהיה להוביל את המעבר משופטים למלכים, על עליותיו ומורדותיו. ובשעה שחזתה ששמואל ימשח את שושלת דוד, צפתה גם את ההתרסקות המייסרת של שאול – התרסקות שהשפעתה על שמואל הייתה כה הרסנית, עד שהוא מת בגללה.²

במרכזו של המעבר למלכות עומדת דמות אחת: שמואל הנביא. מי שחתם את ספר שופטים במילים "בַּיָּמִים הֵהֶם אֵין מֶלֶךְ בְּיִשְׂרָאֵל", הוא הוא אשר נידב את שמו לספר המתאר את סיום תקופת שופטים ותחילת תקופת המלכים, והוא הוא אשר כתב את מגילת רות, הנפתחת במילים "ויהי בימי שפוט השופטים" ונחתמת בלידת המלך דוד, ובכך מגשרת בין שני ספריו האחרים. אם כן, מסתברת בהחלט ההנחה, שמגילת רות מבקשת לספר לנו איך הפכו השופטים למלכים: מה הם שורשיה של מלכות.

מערכות יחסים ושורשיה של מלכות

היבט נוסף חורז יחד את שלושת הספרים שכתב שמואל הנביא. סיפורי המעבר למלכות הם גם מסיפורי האהבה הגדולים ביותר בתנ"ך. קחו, למשל, את האירועים במגילת רות, או את סיפורי החיים של שאול ודוד: מדובר בסאגות של מערכות יחסים קרובות במיוחד. יותר מכל סיפור אחר בתנ"ך, סיפורים אלו מתפתחים על גבי מצע של חיבורים אישיים עזים במעגלים מתרחבים והולכים של זוגות ומשולשי אהבה, בגידות

2 ראו תענית ה', ב, ששמואל הזדקן ונפטר בטרם עת, לבל ייאלץ לחזות בהתמוטטות שאול ובסיום מלכותו.

ותשוקה. בין שהיא ההתקשרות העזה של רות אל נעמי או אהבתם של בועז ורות; אהבתו של שאול לשמואל או יחסיו של שמואל עם דוד; אהבתו-שנאתו של שאול לדוד או אהבתו-שנאתו ליהונתן בנו; אהבת דוד ויהונתן או בגידתה של מיכל באביה שאול בשל אהבתה לדוד; וכנראה המפורסמת ביותר, מערכת היחסים הסוערת של דוד ובת שבע, אמו של שלמה המלך.

על פניו נראה ששני הנושאים השלובים האלו – מלכות ומערכות יחסים – אינם קשורים זה לזה. האחד לאומי ופוליטי והאחר פרטי ואישי. אבל דווקא השזירה הצפופה של הנושאים האלה, היא המניבה את התובנה העמוקה ביותר על טבעה של מלכות. המארג הסבוך הנוצר מן החיבור בין מלכות ומערכות יחסים, הוא שיעמוד מעתה במוקד אקדמה זו.³

הבה נתחיל בהסרת הלוט מעל הרעיון הזה בהנחה הבאה: המלך איננו דמות פוליטית בלבד, הוא מנהיג שתפקידו העיקרי הוא לתפור מארג של קשרי גומלין בין המרכיבים המגוונים והרבים מספור של הממלכה. המלך משלב – וכך הוא מתחבר. מלכות יכולה להיבנות רק מתוך הקשרים הצפופים והסבוכים ביותר.

שורשים אפלים: סדום וגבעה

הקשר בין מלכות ומערכות יחסים מתברר באמצעות שני סיפורים סבוכים הקשורים זה בזה: סיפורה של סדום בבראשית יט, ומעשה פילגש בגבעה החותם את ספר שופטים.⁴ הנה סיכום המעשה בגבעה: בדרכם הביתה מבית לחם⁴ אל עבר הרי אפרים, עוצרים איש

3 ו' החיבור, כשמה, מחברת בין חלקים ומייצגת אפוא קשרים. מגילת רות מורכבת מ-85 פסוקים, ו-77 מהם נפתחים בו' החיבור. אחוז גבוה ביחס לשאר ספרי התנ"ך. באשר לשמונת הפסוקים הנותרים, אפשר שמספרם מייצג חיבור אחר: ברית המילה הנעשית ביום השמיני ללידת הילד.

4 זירת האירועים במגילת רות ומקום לידתו של דוד המלך.

אקדמה: פתיחה בת ארבע תיבות

לוי ופילגשו ללון בגבעה אשר לשבט בנימין. שעה ארוכה הם יושבים ברחוב ואין איש מאסף אותם אל ביתו, עד שעובר שם זקן מבני אפרים המתגורר בגבעה של בנימין, ומזמין אותם אליו. עוד המה אוכלים ואנשי העיר מקיפים את הבית בדרישה שיוצא אליהם האורח משבט לוי, כדי שיוכלו להתעלל בו מינית. האיש הזקן מציע להם במקומו את בתו הבתולה ואת פילגשו של הלוי, אבל הם מסרבים. לאחר מכן נוטל האיש הלוי את פילגשו ומוסר אותה לידי האנשים, והם מתעללים בה כל הלילה. עם עלות השחר היא מתנודדת חזרה אל ביתו של הזקן, ומתמוטטת על הסף. כשהלוי מגלה את הזוועה שעוללו לה, הוא נוטל את גופתה המתה, מבתר אותה ל-12 חלקים ושולח אותם אל כל שבטי ישראל, בדרישה שיגיבו למעשה הנבִּלָה.

שמואל הנביא מסב את תשומת ליבנו לסיפור מטריד זה באמצעות כמה עזרים ספרותיים: ראשית, הסיפור כולו נראה העתקה בוטה של סיפור סדום שבספר בראשית¹ – בהבדל אחד: שם נמנעה הזוועה, ואילו בגבעה היא יצאה אל הפועל. שנית, הסיפור אינו מופיע במקומו המתאים מבחינה כרונולוגית. המעשה עצמו אירע דווקא בתחילת ספר שופטים, אבל שמואל הנביא בחר למקם אותו רק בסופו, ובכך הפך אותו ל'קדימון' לספר שמואל.² ושלישית, הסיפור עצמו תחום באמצעות 'כריכה לשונית' שהוא כרוך בה: הוא נפתח במילים "וַיְהִי בַיָּמִים הָהֵם וּמֶלֶךְ אִין בִּישְׂרָאֵל" (שופטים יט, א) ונחתם במילים "בַּיָּמִים הָהֵם אִין מֶלֶךְ בִּישְׂרָאֵל" (שופטים כא, כה), לרמז על כך שאבחנה זו הכרחית לצורך הבנה נאותה של התקרית.

המדרש נותן ביטוי ממש לקשרים המרומזים הללו בין סוף ספר שופטים ותחילת ספר שמואל, בכך שהוא קושר את תוצאת פילגש בגבעה עם סוגיית המלכות. בעקבות התקרית האיומה התחוללה מלחמת אזרחים ממושכת בין שבט בנימין – שבשטחו אירעה הזוועה – ושאר שבטי ישראל. בסיומה של המלחמה נדרו שבטי ישראל שלא להתחתן עם שבט בנימין. נדר אשר היה עלול להביא להכחדת השבט כולו.

על פי המדרש, מה שמנע בסופו של דבר את הכחדת השבט היה

מלכותו העתידית של שאול. היא אשר הניעה את השבטים לחתור אחר ביטול הנדר שלהם. על המילים "וּמְלָכִים מִחֻלְצֵיךָ יֵצְאוּ" (בראשית לה, יא) נאמר במדרש:

מכאן קרבו אותו. בשעה שחלקו עליו ואמרו "אִישׁ מִמֶּנּוּ לֹא יִתֵּן בְּתוֹ לְבַנְיָמִן לְאִשָּׁה" (שופטים כא, א) – שנידו אותו, ואחר כך חזרו וקבלו אותו. אמרו: אילולי שהוא מעולה מן השמים, לא היה הקב"ה אומר ליעקב אבינו, כשהיה בא מחוצה לארץ, "וּמְלָכִים מִחֻלְצֵיךָ יֵצְאוּ". הרי שמכאן קרבו אותו. (תנחומא וישלח, כט)

אחרי 20 שנה בחרן, והוא כבר אב ל-11 ילדים, עושה יעקב אבינו את דרכו הביתה, ואז נגלה אליו ה' ואומר לו "אֲנִי אֵל שְׂדֵי פְּרָה וְרִבְיָה, גֹי וְקָהֵל גֹּיִם יְהִי מִמֶּךָּ, וּמְלָכִים מִחֻלְצֵיךָ יֵצְאוּ" (בראשית לה, יא). אלא שבשעה שנאמרה לו הבטחה זו כבר נולדו לו כל ילדיו, כמעט. אילו עוד מלכים צפויים לצאת מחלציו? אין זאת אלא שהבטחה זו של ה' עוסקת בכך היחיד שעדיין לא נולד, בנימין. והינה, בשעת מלחמת האזרחים האמורה, טרם עמד מלך לישראל, ודאי שלא משבט בנימין. אם יחזיקו השבטים בנדרם ויאפשרו לשבט בנימין להיכחד, מה יהיה על הבטחתו של הקב"ה? מכאן שעליהם לבטל את הנדר.

החוטאים הנעלמים השוזרים את זוועת הגבעה עם התפתחות המלכות, הולכים ומסתבכים עוד יותר, בהביאנו בחשבון שמתווה סיפור הגבעה מועתק מסיפור סדום ושרות – וממילא גם דוד! – הם 'תוצרים' של סיפור סדום המקורי. אחרי שלוט נמלט מסדום ההפוכה עם בנותיו – אותן שנעליהן אמר "הֲנֵה נָא לִי שְׁתֵּי בָנוֹת אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ אִישׁ, אוֹצִיָּאה נָא אֶתְהֶן אֵלֵיכֶם וַעֲשׂוּ לָהֶן כְּטוֹב בְּעֵינֵיכֶם, רַק לְאֲנָשִׁים הָאֵל אֶל תַּעֲשׂוּ דְבָר" (בראשית יט, ח) – מוצאים הנמלטים מקלט במערה מעל הערים החרבות. שם, באפלולית המערה, מגלות הבנות עריות עם אביהן, ויולדות שני בנים: עמון ומואב (בראשית יט, ל-לח), אשר מהם דווקא – משני בנים אלו של לוט – נובטת מלכות

אקדמה: פתיחה בת ארבע תיבות

ישראל. נעמה, אחת מנשותיו של שלמה המלך ואמו של רחבעם, יורשו של שלמה, היא עמונית לשעבר (מלכים א יד, כא); ורות, אם סבתו של דוד, היא מואבית לשעבר, נתון הזוכה להדגשה יתרה במגילה. ושוב, המדרש הוא אשר חושף את הקשר הסבוך בין הפרשות:

“מְצַאֲתִי דָּוִד עֶבְדִּי” (תהילים פט, כא) – היכן מצאתיו? בסדום.
(בראשית רבה מא, ד)

שאלו, המלך הראשון של ישראל, הוא תוצר לוואי של שחזור סיפור סדום בגבעה; דוד, שהיה ויהיה מלכנו, 'נמצא' בסדום, דמה זורם בעורקיו. כל זה מוביל למסקנה מפתיעה אבל בלתי-נמנעת, אשר תיחשף במהלך הספר הזה: מלכות ישראל חייבת להיווצר בסדום. סדום חייבת להיות בגנים של המלך.

סדום והזולת

סדום וההיסטוריה של לוט ובנותיו צפויים לשוב ולהופיע בהרחבה בסיפור שלנו. לפי שעה, הבה נפתח בסקירה תמציתית של נקודת המבט המדרשית על סדום (וגבעה), כדי לאתר את הקשר לשורשי המלכות. מתיאורי סדום וגבעה עולה תמונה דומה של סלידה מאורחים עזה כל כך, עד שהדרישה היא להעניש את מי שמקבלים אותם בסבר פנים יפות. השקפת העולם הסדומית התנגדה למושג 'גמילות חסדים', היא שללה את עקרון העזרה לזולת. אנשי סדום היו נגועים בקסנופוביה – בַּעַת זרים – וכדי להגן על עצמם, בנו סביבם חומה הרמטית. סדום הייתה 'חדר אטום' אחד גדול. בלשון המדרש:

אמרו הסדומיים: “אין אנו צריכין שיבא אדם אצלנו. אלא הרי מזון יוצא מאצלנו, וכסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות יוצאות מאצלנו, בואו ונשפח תורת רגל מארצנו.”
(מכילתא שמות, טו)

הנדיבות לסוגיה הייתה עברה חמורה על החוק. כה חמורה שהעובר עליה דינו מוות:

היה הייתה נערה	הוא ההיא רביתא
שהייתה מוציאה	דהות קא־מפקא
פת לעני	ריפתא לעניא
[כשהוא מוטמן] בכר מים.	בחצבא.
התגלה הדבר.	איגלאי מלתא.
משחו אותה בדבש	שפיוה דובשא
והעמידה על ראש החומה,	ואוקמוה על איגר־שורא,
באו דבורים ועקצוה [למוות].	אתא זיבורי ואכלוה.
	(סנהדרין קט, ב)

אבן הפינה של השקפת העולם הסדומית הייתה הכחדתם של קשרים אנושיים. הפחד והדחייה מפני זרים הפכו עד מהרה לדחייה של כל קרבה אנושית. כה חששה החברה הסדומית מפני חדשים שיבואו לדור בתוכה, שהיא נעלה את שעריה אף בפני עוברי אורח.² בעת זרים קיצוני שכוה, אין פלא שהוביל ליחסי מין לא טבעיים ומעשי אונס אכזריים. המסע מסדום אל מואב, ומשם אל רות ודוד, הוא סיפור המעבר מדחייה אל תשוקה. מערכות היחסים הסבוכות של כה רבות מן הדמויות הצועדות על הגשר שבין שופטים למלכים, מושתתות על מרכיב אחד – אהבה. אהבת דוד ויהונתן, למשל, היא האב טיפוס התלמודי של האהבה המושלמת: "אהבה שאינה תלויה בדבר, אינה בטלה לעולם; איזו היא אהבה שאינה תלויה בדבר? זו אהבת דוד ויהונתן" (אבות ה, טז). וכזכור, היא ממש לא האהבה העזה היחידה בסיפור של מלכות. מגילת רות נפתחת באהבה שבין נעמי ושתי כלותיה. רות מצהירה על מסירותה לנעמי במילים שעתידות להפוך לנדר האהבה האוניברסלי: רק "הַמָּוֶת יִפְרִיד בֵּינִי וּבֵינֶךָ" (רות א, יז). בהמשך הסיפור דִּבְקִים בועז ורות באהבתם בעוצמה שמוחזרת את הקורא חסר נשימה. אהבתם מוצגת בתלמוד ובמדרשים במלוא

אקדמה: פתיחה בת ארבע תיבות

עוצמתה החושנית.⁵ וסופו של הסיפור בהצהרה נרגשת על כוחה המהפך של האהבה, כשתושבי בית לחם, שבתחילה דחו את רות, מאמצים אותה אל חיקם בהערכה ובאהבה (רות ד, יא; יב; טו). חוט האהבה מוסיף לשזור גם את ספרו האחר של שמואל הנביא על מלכות, במערכת היחסים הסבוכה, המייסרת והטראגית של שאול ודוד. איש לא אהב את דוד באותו להט שבו אהב אותו שאול, ואיש לא רדף אותו באותה נחישות שבה רדפו שאול.⁶ תבנית זו של מקלעת אהבה-שנאה קיימת גם במגילת רות. הגיסות הנאמנות, רות ועורפה, היו מסורות לאותם ערכים. הן דוברות בקול אחד, קשורות בקשר עמוק. אבל כשעורפה נשקה לחמותה וסבה לשוב אל ביתה, התמלא העומק בגוון אחר. על פי המדרש רות ועורפה לא רק פנו לדרכים שונות ולעמים שונים, אלא הפכו ליריבות נצח היסטוריות, בעימות שהגיע אל שיאו בקרב בין נכדה של רות, דוד, ובנה של עורפה, גוליית.⁷ כך שצמיחת המלכות איננה רק סיפורן של מערכות יחסים אנושיות, היא הגרסה הסבוכה עד כאב שלהן. סיפורה של אהבה נבגדת ושל אהבה מייסרת, אהבה רגישה ואהבה רוגשת, אהבה משתוקקת ואהבה שהורגת. כל צבעי האהבה.

ואם בכל אלו לא די להעיד שאהבה היא הכוח המניע את המלכות, יושם לב לזה: בסיומה של מגילת רות נולד בשעה טובה ומוצלחת המלך שכולם חיכו לו. השם שלו הוא דוד, שמשמעותו הפשוטה היא אהבה:

אֲנִי לְדוֹדִי וְדוֹדִי לִי.
(שיר השירים ו, ג)

או בשפה פיוטית פחות: אני לאהובי ואהובי לי.

5 הסתרת מערכת יחסים זו או צביעתה בצבעים מעמעמים מחטיאות לגמרי את המסר של המגילה. במהלך הספר תוכח טענה זו, ומערכת היחסים שלהם תזכה במלוא תשומת הלב.

ממשיכו של דוד, שלמה, מקבל מאת ה' שם נוסף שגזור מאותו שורש של דוד: ידידיה – ידידו של ה'. הגמרא מדגישה את נוכחותה של האהבה בהישגו של החכם מכל אדם, בונה המקדש:

יבא ידיד בן ידיה, ויבנה ידיד בחלקו של ידיה, ויתכפרו בו ידידים:

יבא ידיד – זה שלמה המלך, דכתיב (שמואל ב יב, כה) "וַיִּשְׁלַח בְּיַד נְתַן הַנְּבִיא וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ יְדִידָה בְּעֵבוֹר ה'";
 בן ידיד – זה אברהם, דכתיב (ירמיה יא, טו) "מִה לְיַדִּי בְּבֵיתִי";
 ויבנה ידיד – זה בית המקדש, דכתיב (תהילים פד, ב) "מִה יְדִידוֹת מִשְׁפָּנוֹתֶיךָ";

לידיד – זה הקב"ה, דכתיב (ישעיהו ה, א) "אֲשִׁירָה נָא לְיַדִּי";
 בחלקו של ידיד – זה בנימין, שנאמר (דברים לג, יב) "לְבִנְיָמִן אָמַר יְדִיד ה' יִשְׁכֵּן לְבֵטַח עָלָיו";
 ויתכפרו בו ידידים – אלו ישראל, דכתיב (ירמיה יב, ז) "נִתְּתִי אֶת יְדוֹת נַפְשִׁי בְּכַף אִיבִיָּה".
 (מנחות נג, א)

משום מה המעבר משופטים למלכים כרוך בשינוי נקודת המבט שלנו על מערכות יחסים, וכפועל יוצא, על מהותה של האהבה עצמה. לידת המלך היא משום מה גם לידתו של גדול האוהבים והנאהבים. למה?

מלכות וצמיחה⁶

כדי להתיר את המקלעת של מלכות ומערכות יחסים, הבה נשוב אל

6 צמיחה מתפקדת כאן כתרגומה של המילה emergence, רעיון על בספר הזה. כפי שילך ויתברר, היא נועדה לבטא משהו שמגיח או מבצבץ או מופיע או בוקע או מפציע פתאום – מתוך משהו אחר (לדוגמה: מחשבה הצומחת מתוך מערכת עצבים פיזיולוגית, ראו על כך בהמשך). מבין כל החלופות נבחרה

אקדמה: פתיחה בת ארבע תיבות

אותן ארבע מילים מיותרות לכאורה שבפתיחת מגילת רות – "ויהי בימי שפוט השופטים". כזכור, אמרנו על הפסוק שברור ששופטים שופטים! אלמלי עשו כן, הם לא היו שופטים! הגמרא מסבירה את המעגליות הזאת:

אמר רבי יוחנן: מאי דכתיב "ויהי בימי שפוט השופטים"? דור ששופט את שופטיו. אומר לו "טול קיסם מבין שיניך", אומר לו "טול קורה מבין עיניך".

(בבא בתרא טו, ב)⁷

כשציווה השופט לבעל הדין לשוב בו מעברה קלה שבידו, נענה הלה לאמר, "שוב אתה תחילה מעבירה גדולה שבידיך". שימו לב לדמיון בין מצב העניינים הזה ובין המצב המתואר בסוף ספר שופטים, בפסוק המשמש, כאמור, מסגרת לסיפור הגבעה:

בְּיָמִים הָהֵם אִין מֶלֶךְ בְּיִשְׂרָאֵל אִישׁ הַיָּשָׁר בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה.
(שופטים כא, כה)⁸

אלא שבניגוד למה שנדמה, המילה "ישר" פירושה, למעשה, "צודק",

המילה צמיחה, ולו משום שכך תיארו אנשי כנסת הגדולה את מלכותו של דוד ואת הישועה העתידית, בתפילת העמידה: "את צמח דוד עבדך מהרה תצמיח... ברוך אתה ה', מצמיח קרן ישועה".

7 מעניין שכפילות מן הסוג הזה מופיעה במקום נוסף במקרא, ושם בלבד: בסיפור סדום! בבראשית (יט, ט) לוט ננזף בידי בני עירו על כך שהוא מכניס אורחים. הם לועגים לו במילים, "האחד בא לגור, וישפוט שפוט?!". רק כמה פסוקים קודם לכן רש"י טוען (יט, א, על פי כתב יד לייפציג ועוד) שבאותו היום מינו את לוט להיות שופט על השופטים. מילים אלו מתכתבות עם לשון הגמרא המסבירה את הפסוק הפותח את מגילת רות, "דור ששופט את שופטיו!"

8 נמצא, אם כן, שארבע המילים האחרונות בפסוק זה – "איש הישר בעיניו יעשה" – מייצגות במדויק את הרעיון הטמון בארבע המילים הפותחות את מגילת רות: "ויהי בימי שפוט השופטים".

כך שהפסוק בעצם אומר: "בימים ההם, נהג כל איש על פי מידת הצדק שלו". תהיה זו אפוא טעות להניח שתקופת השופטים אופיינית בעבריינות שלוחת רסן, נעדרת חוק וסדר.⁹ הפסוק אינו אומר שכל איש עשה מה שהוא רצה, אלא מה שלדעתו ישר.¹⁰ האמת היא שזו הייתה תקופה שבה חתרו האנשים למלא אחר דרישת התורה וְעָשִׂיתָ הַיָּשָׁר וְהַטּוֹב" (דברים ו, יח).

שופט מייצג את המשפט. הוא מציע את דבר החוק – הדרך שבה הדברים צריכים להתנהל, ואילו אלו אשר עשו את הישר בעיניהם, ביקשו לעצב את העולם בדרך שבה הם מאמינים שעליו להיות. תקופת המעבר למלוכה הייתה תקופה של תרבות נגד. זרמים אנטי-מסוריים חזקים רופפו את היסודות המוכרים; ערכים חברתיים ודתיים, שאיש מעולם לא הטיל ספק בתוקפם ובמוסריותם, קרסו תחתיהם. ההשקפה שלכל אחד הזכות לפעול על פי צו מצפונו האישי, "שאף אחד לא יאמר לי מה נכון", הלכה וכבשה עוד ועוד מחוזות. אכן, השופטים הם מן הדמויות ה'עצמאיות' ביותר בתנ"ך כולו. דרכי פעולתם היו מאוד לא שגרתיות, בלשון המעטה.

על פניו, מצג הפתיחה הזה אינו נראה כמו התפאורה המיטיבית לצמיחת המלוכה. היינו מצפים שכל שבט יעמיד לעצמו שופט-מנהיג מוצלח, שבהדרגה תוקם מועצה עליונה מכל השופטים, ושמועצת העל הזאת תכיר יום אחד במכנה המשותף העמוק המחבר בין חבריה, ותתמזג לאומה אחת גדולה – מלוכה. נדמה שלא היינו מעלים על דעתנו, שדווקא מתוך התוהו ובוהו של "איש הישר בעיניו יעשה" תִּגָּן המלוכה. אבל הפתיח של הספר על שורשי המלוכה מעמיד אותנו על

9 גם בלא-הכי, לא ייתכן שזוהי כוונת הפסוק. בשני מקומות בתנ"ך (יהושע י, יג; שמואל ב א, יח) מוזכר ספר לא מזוהה בשם "ספר הישר". הגמרא (עבודה זרה כה, א) מציעה שלושה זיהויים אפשריים לספר המסורתי הזה, שאחד מהם הוא ספר שופטים, בהתבסס על הביטוי החוזר על עצמו: "איש הישר בעיניו יעשה". אם מילים אלו מעידות על תופעה שלילית, הן לא היו מזכות את הספר בשם המחמיא "ספר הישר"!

טעותנו: בארבע המילים הפותחות את המגילה, שמואל הנביא רומז לנו שהמעבר משופטים למלכים, נראָה אחרת מכל מה שדמיינו.

פירוש הדבר הוא שעלינו להעריך מחדש את הנחות היסוד שלנו על מלכות. אין מדובר רק בשלטון רב עוצמה. הדימוי של 'נוכחות קיסרית' – גבר או אישה 'מלכותיים' עם כתר והילה – דינו להיגנו. תחתיו מתאים יותר הדימוי של כוורת דבורים או מושבת נמלים. אלו הן דוגמאות מן הטבע של מערכות מורכבות, שהתפוקה הכוללת שלהן עולה על סכום חלקיהן. דבורים או נמלים בודדות אינן מסוגלות לתפקד לבדן, להתרבות לבדן או למצוא מזון לבדן. הן קיימות רק כיחידות משנה בתוך שלם גדול יותר. שימו את היחידות האלה יחד, וכבמטה קסם הן הופכות לישויות מובחנות, כל אחת בעלת תפקיד ייחודי בתוכנית המערכת המשולבת, ישות העל. כשכוורת תוקפת אדם, היא באה אחרינו כישות אחת; כשנמלים יוצאות למסע, צעידתן הארוכה והנחושה היא של כוח מאוחד, של צבא. בבואנו לתאר מערכת שרכיביה פועלים בסינרגיה כדי להפיק שלם שהוא גדול מסך חלקיה, אנו משתמשים במילה מלכות.¹⁰

הרעיון הזה מיוצג בגמרא באמצעות העמדת שתי דרשות שונות לכאורה זו לצד זו. כזכור, לעיל הובאה דרשתו של רבי יוחנן, על כך שהביטוי "שפוט השופטים" פירושו "דור ששופט את שופטיו". מיד אחרי הדרשה ההיא מופיעה הדרשה הבאה על מלכת שבא:¹¹

10 העיקרון של מלכות מוטמע בכל היבט בעולם. אנחנו מורגלים לחשוב על היקום כבנוי מחלקים בדידים, אבל יקום שכזה, אינו קיים למעשה. אין דברים מובחנים; אין אפילו חלקיקים מובחנים. היקום אינו אלא מסעף של יחסי גומלין בין כוחות שונים, שיהד מפיקים מורכבות. ולא זו בלבד שאנחנו מודעים לכוחות הללו, אנחנו אפילו משתמשים בהם כדי לתאר את החוויות שלנו. כשאנחנו אומרים על אדם אחר שהוא "מושך", שהוא בעל אישיות "מגנטית", שהוא "מחשמל", אין זו מטאפורה בלבד. בתת-מודע שלנו אנחנו מכירים בכך שאנחנו חלק מיקום שבא לידי ביטוי באמצעות קסם הגומלין: הקשרים הרב סטריים בין דברים. ככל שקשרים אלו נעשים מורכבים ועדינים יותר, תוצאותיהם מדהימות יותר.

אמר רבי יונתן: כל האומר מלכת שבא אשה היתה – אינו אלא טועה! מאי "מלכת שבא"? מלכותא דשבא.
(בבא בתרא טו, ב)

הביטוי "מלכת שבא" אינו מתאר אישה זו או אחרת, אומר רבי יונתן, הוא מדבר על "מלכות שבא".¹¹
במילים אחרות, המלך או המלכה אינם מהות המלכות, המלכות עצמה היא המהות, באשר היא המאפשרת לחברה לתפקד כיחידה אחת, כממלכה. במובן הזה אין "מלכת שבא", יש "מלכות שבא". ההלכה הבאה, המופיעה בהקשר אחר לגמרי, שופכת אור על העיקרון הזה:

הרוצה לסוך כל גופו – סך ראשו תחילה, מפני שהוא מלך על כל איבריו.
(שבת סא, א)

הגמרא מתייחסת אל הראש כאל המלך, לא מפני שהוא החזק באיברי הגוף, אלא מפני שהוא המְתְּכֵלֵל. הראש הוא משכן המוח, מערכת ההפעלה המאחדת את החלקים השונים של הגוף. המוח מורכב מתאים רבים מאוד של עצב – בערך מאה מיליארד. תאי העצב האלה אינם תבוניים: הם אינם אלא מתגי הפעלה. מתגים אינם יודעים מאומה. הם אינם חושבים. גם אם תחברו יחד אין־סוף תאי עצב, לא תקבלו מחשבה. איך, אם כן, מופקת מחשבה מתוך תאים אשר אינם יכולים לחשוב כלל? איך צומח שכל בעל מודעות מתוך מוח שאינו אלא צביר תאים חסרי תודעה? השכל הוא תוצר של סביבה מאפשרת: סביבה שיש בה התנאים הנדרשים לקיומם של יחסי גומלין מורכבים. ואם להשתמש באבחנתו המרתקת של חוקר מוח בן ימינו:

11 יושם לב שכאשר שתי הדרשות האלו – "דור ששופט את שופטיו" ו"מלכות שבא" – הבלתי־קשורות, לכאורה – מוצגות בזו אחר זו, הן מספקות לנו את כל הנדרש כדי להבין את טבעו של המעבר משופטים למלכים!

אקדמה: פתיחה בת ארבע תיבות

המוח האנושי, כך נאמר, הוא המבנה המורכב ביותר ביקום, וכדי להבין עד כמה, אתם צריכים לראות רק כמה מספרים: המוח מורכב ממאה מיליארד תאי עצב, "נוירונים", המשמשים בסיס מבני ותפקודי של מערכת העצבים. כל נוירון מקיים קשרים עם משהו כמו אלף או עשרת-אלפים נוירונים אחרים, כשנקודות הקשר האלה, ה"סינפסות", הן המקום שבו מתרחשת העברת המידע. בהתבסס על המידע הזה שעובר בסינפסות, מישהו עשה חשבון ומצא שמספר השינויים והשילובים האפשריים של פעילות מוחית – ובמילים אחרות: מספר מצבי המוח¹² – עולה על מספר החלקיקים ביקום המוכר לנו.¹⁰

השכל הוא דוגמה למלכות. הוא הרבה יותר מסך מיליארדי תאי העצב שבו – הוא ישות שמספקת לתאים אלה את התנאים להתמזג ולתקשר במצבי המוח הרבים, שמהם מיתמרות תבניות כה מורכבות, עד שמבחינתנו הן אינן שייכות לעולם החומר. אי-אפשר לייחס למחשבה אף תכונה חומרית.¹³ ואף על פי כן, היא צומחת כולה מתוך החומר. באותה מידה, המלכות אינה שוכנת בתוך החברה. עליה לצמוח מתוכה, בדרכים שהן מורכבות לאין-סוף, לגמרי לא צפויות וכמעט בלתי-ניתנות לשחזור. המוח האנושי הבודד אינו אלא טיפה אחת בים התכונה האנושית הזורם משחר ההיסטוריה ומציג מארג של גאונות יצירתית, שהוא תוצר של יחסי הגומלין הנפתלים בין כלל הרכיבים האנושיים. זהו כוחה של מלכות, והיא צומחת כאילו מתוך האין. אכן, המילה ההולמת ביותר רעיון זה – של דבר נהדר, בלתי-צפוי לחלוטין, שצץ בפתע פתאום – היא-היא המתארת, על פי המדרש, את המקום שבו התגלתה המלכות: מציאה. "מציאה" זו מופיעה כבר בסיפור סדום עצמו, בשעה שהמלאכים מזהירים את לוט: "קום קח

12 מצב המוח, brain state, הוא מונח שפירושו תמונת המצב הפיזיקלית של המוח ברגע נתון.

13 וגם לא לאהבה או – במובן הזה – לכל דבר אחר שבאמת חשוב לנו.

אֶת אֲשֶׁתְּךָ וְאֶת שְׁתֵּי בָנֶיךָ הַנְּמָצָאוֹת” (בראשית יט, טו). וגם כאן, כמו בדרשה שהובאה לעיל מבראשית רבה מא, מוצא הדרשן בשורש מצ”א את שורשי דוד,¹⁰ תוך שהוא מפנה לפסוק שמכריז: “מְצָאתִי דָּוִד עֲבָדִי” (תהילים פט, כא).

“ואת שתי בנותיך הנמצאות” – אמר רבי טוביה בר רבי יצחק:
שתי מציאות, רות המואביה ונעמה העמונית. אמר רבי יצחק:
“מצאתי דוד עבדי” – היכן מצאתי אותו? בסדום.
(בראשית רבה נ, י)

המעבר מתקופת השופטים לתקופת המלכים, מגיע אחרי מאות שנים של תחרות בין השקפות עולם ושפע גישות על מהותו של היושר ולא במקרה. כוחה של מלכות, של מערכת, הוא הסך הכולל של מהותם של הפרטים המרכיבים אותה ועוצמת הקשרים ביניהם. האֶבְרוֹנִים המתקבצים יחד ליצור תא יחיד, מורכבים פחות מדבורה יחידה, שעל כן מלכותו של התא חלשה ממלכות הכוורת. החלקים המרכיבים את החברה האנושית מורכבים יותר לאין ערוך מן הדבורה, על כן מלכות אנושית עשירה לאין ערוך מזו של הכוורת. אבל בזה לא די משום שכינונה של המלכות האולטימטיבית – זו שמתכללת כל תכונה אנושית אפשרית – מחייב שהתאים המרכיבים אותה יהיו ייחודיים במידה פראית. כדי שהמלכות תייצג נאמנה את האנושיות, היא אינה יכולה להסתפק ברכיבים חדגוניים מן הסוג של דבורה, עליה להיות תוצאה של מגוון פרוע. יצירתה של מלכות דורשת אפוא באופן פרדוקסלי את התפרקותן של כל נורמה או סמכות.

במקרה של מלכות ישראל, לא הייתה זו צמיחה ספונטנית. המלך הראשון של ישראל הגיע בעקבות דרישת העם דווקא. מאות שנות “שפוט השופטים” התישו בסופו של דבר את האנשים, והם פנו בבקשה לשמואל הנביא שיעמיד עליהם מלך, אשר ישיב סוף-סוף את הסדר על כנו.¹¹ הבקשה הזאת מצערת מאוד את שמואל הנביא, וה’ מנחם אותו במשפט “לא אתך מָאָסוּ, כִּי אֲתִי מָאָסוּ מִמֶּלֶךְ עֲלֵיהֶם” (שמואל א ח, ז).

אקדמה: פתיחה בת ארבע תיבות

אבל יש כאן בעיה רצינית. מינוי מלך הוא אחד מתרי"ג המצוות – לא מאיסת הא"ל היא זו, אלא מילוי אחר אחת מדרישותיו! בדברים יז, טו נאמר לנו "שׁוֹם תְּשִׁים עָלֶיךָ מֶלֶךְ".¹⁴ אם כן, מהם הצער הנוראי של שמואל, והכעס והאכזבה הרבים של אֱלֹהִים? "השאלה העתיקה הזאת תידון במהלך הספר מנקודת מבט מפתיעה. נפתח בשימת לב לדבר פשוט ומובן מאליו כל כך, עד שאנחנו נוטים שלא להבחין בו. אחרי שהוא מדבר עם אֱלֹהִים, שמואל הנביא פונה לדבר עם העם:

וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶת כָּל דְּבָרֵי ה' אֶל הָעָם הַשְּׂאֵלִים מֵאֲתוֹ מֶלֶךְ.
(שמואל א ח, י')

"העם השואלים מאתו מלך"?! ברור. לאיזה עוד עם הוא יכול לפנות? הנושא היחיד הנידון בפרק הוא בקשת המלכות! אלא שהמילים הללו אינן תיאור של העם, הן תיאור של הבעיה. הן הלזו של גערותו של שמואל הנביא. בקשת המלך היא הבעיה, לא עצם מינויו. משום שבקשת מלך היא סתירה במושג. אי־אפשר לדרוש מלכות או להפיק אותה בצורה מכנית – היא חייבת לצמוח מן השטח. והינה שמו של המלך הראשון, המלך שלא צלח, הוא שאול – המלך שהעם שאל מאת שמואל הנביא. עצם הבקשה למלך היא אשר גזרה כליה על המלכות הראשונה. אכן, למילה שאול משמעות נוספת – שניתן בהשאלה – בדומה למי שחי על זמן שאול. דבר שאול אינו שייך לבעליו, הוא דבר שלא נועד להיות. במובן הזה, מלכותו של שאול הייתה על זמן שאול.

המלכות במהותה היא ישות שצומחת. אין לבקש אותה. עליה להיות תוצאה טבעית של התפתחות שהגיעה לשלב הדרוש מיזוג. עליה לנבט מתוך סבך עצום של קשרי גומלין המחייב אותה. בקשת מלכות מבטיחה את כישלונה. אי־אפשר ליזום ארגון של מערכת

14 כמעט מיותר לציין שהפסוק הזה מופיע בתורה בפרשת שופטים!

מורכבת או לכפות ביעילות רעיון על החברה.¹⁵ הימים שבהם "איש הישר בעיניו יעשה" הם אפוא הנוסחה המושלמת למלכות. מבנה תחום ומוגדר לעולם לא יניב מלכות. יש צורך באי-סדר. אנרכייה היא המצע לגידולה של מלכות, משום שהיא מעודדת את היחידנות המחוּספסת המצמיחה מורכבות חברתית.¹⁶ יחסי הגומלין בין המרכיבים השונים של מערכת – באנושות הם בני אדם – בונים את המקלעת המאפשרת את הצמיחה, את 'מצבי המוח' המאפשרים מחשבה. אין פלא אפוא שמערכות יחסים שכאלה הן חומר הגלם של סיפורי המעבר משופטים למלכים. האהבות הללו הן התבנית שעל גביה מעצבים תאי העצב / בני האדם דעת ושמה מלכות.

המלכות שולחת שורשים עמוק-עמוק אל שחר ההיסטוריה, אבל ניצניה עולים דווקא על פני סיפור שהוא מן הפשוטים בתנ"ך. נפנה עתה אל המגילה עצמה כדי לגלות איך סיפור אהבה פשוט ויפיה – מן הסוג שלא נסֵּ לָחוּ בקרב בני כל הגילים והתרבויות – פורש לרגלינו רעיון בעל מורכבות שכזו. איך מצפין הספר הקטנטן הזה מידע ברמה כזו בין כריכותיו הדקות.

15 לדוגמה, חֲבֵרוֹת המנסות להכתיב את כלכלתן בצורה מלאכותית: הכישלון הבלתי-נמנע שלהן מרהיב עין לעיתים. כלכלות מתפתחות דרך "איש הישר בעיניו יעשה". את הרעיון הזה היטיב לבטא אדם סמית', מאבות הכלכלה המודרנית, בספרו עושר העמים: "ירצה או לא ירצה, כל יחיד תורם למאזן הכלכלי של החברה, במידה הרבה ביותר שהוא יכול. אכן, בדרך כלל אין לו שום כוונה לקדם את טובת הכלל, או ידיעה באשר לְמִידָה שהוא עושה כן. בהעדפת תוצרת מקומית על פני תוצרת מיובאת, הוא דואג לבטחונו האישי בלבד; ובמאמציו להביא לכך שהיצור המקומי יניב את הרווח הגדול ביותר, הוא דואג לרווחתו האישית בלבד. וכזה, כמו בפעולות רבות אחרות, הוא מוֹכֵּל בְּיָדוֹ יד נעלמה, לקדם מטרה שמעולם לא עניינה אותו, ואשר נראה שטובת החברה אינה דורשת שתעניין אותו. ברדיפתו אחר הרווח האישי שלו, הוא תורם לחברה, בדרך כלל, יותר מאשר לו התכוון לתרום לה. מעולם לא ראיתי טובה רבה מדי יוצאה מאלו אשר בקשו לעשות עסקים לטובת הכלל".

16 מצד שני, רְשׁוֹת שלטונית שנוצרה באופן זָוֵם קרויה ממשלה, מונח שעתידי למלא תפקיד נכבד בסיפור שלנו.